

N:o 201.

Af herr **P. A. Bengtsson** i Borås **m. fl.**, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad anordning af rikets allmänna läroverk samt lönereglering för de vid dem anställda lärare.

I Kungl. Maj:ts nådiga proposition n:o 50 till innevarande års Riksdag föreslås angående ombildning af läroverk, att det femklassiga läroverket i Borås utvidgas till af staten bekostad sexklassig realskola för gossar.

Stadsfullmäktige i Borås hafva jämlikt sitt beslut den 9 maj 1901 till Konungen ingifvit underdånig ansökan om att stadens lägre allmänna läroverk måtte förändras till högre sådant med undervisning å halfklassiska linjen (latinlinjen B) och reallinjen. Detta ärende har blifvit hänvisadt till den af Kungl. Maj:t tillsatta läroverkskommittén, som emellertid uti sitt betänkande den 8 december 1902 ej funnit sig föranlåten att hvad Borås läroverk vidkommer föreslå annat än dess ombildning till en sexklassig realskola för gossar.

Oss synes, att läroverkskommitténs af Kungl. Maj:t godkända förslag icke är väl grundadt, och få vi till stöd för denna åsikt åberopa hvad som finnes anfördt uti stadsfullmäktiges här i afskrift bilagda utlåtande i ärendet till domkapitlet i Skara, uti hvilket utlåtande stadsfullmäktige torde hafva på ett sakrikt och allsidigt sätt belyst frågan samt bemött och vederlagt de skäl, som läroverkskommittén för sin mening anförde.

Emellertid anhålla vi att äfven för egen del få uttala oss i denna angelägenhet.

Läroverkskommittén yttrar uti sitt betänkande sid. 460 och 461, att kommittén i fråga om antalet af högre allmänna läroverk anser, att lan-

dets behof af sådana är i *hufvudsak* tillgodosedt samt att det nuvarande antalet af högre allmänna läroverk icke bör minskas, men att ej heller under den närmaste tiden nya gymnasier böra inrättas, såvida ej på någon ort alldeles särskilda förhållanden skulle sådant påkalla.

Sådana alldeles särskilda förhållanden hafva emellertid enligt kommitténs mening förekommit i Ystad, alldenstund kommittén föreslagit, att denna stads femklassiga läroverk skall ombildas till högre sådant med realgymnasium, ett förslag som äfven af Kungl. Maj:t blifvit gilladt.

Hvad nu dessa särskilda förhållanden beträffar, som böra påkalla ett högre läroverk, torde desamma vid en närmare undersökning just förekomma i fråga om Borås och helt visst i lika hög, ja måhända uti ännu högre grad än i fråga om Ystad. Större delen af dessa förhållanden hafva stadsfullmäktige uti ofvan åberopade handling redan anfört, men det må vara tillåtet ytterligare framhålla följande.

Borås stads folkmängd har under de senaste 25 åren ungefärligen fyrdubblats och uppgår för närvarande till mer än 17,000, och intar Borås sålunda i afseende på invånareantal det tolfte rummet bland Sveriges städer. Icke mindre än 21 bland de 32 städer, uti hvilka högre läroverk skulle komma att finnas enligt Kungl. Maj:ts förslag, hafva lägre invånareantal än Borås, hvartill kommer att ingen af förstnämnda 21 städer kan förete en med Borås jämförlig utveckling under de senaste årtiondena.

Med afseende på lärjungeantalet må erinras om att vid läroverket i Borås uppgick höstterminen 1903 lärjungeantalet uti klasserna I—V till icke mindre än 187, ett lärjungeantal, som är ojämförligt mycket större än uti de öfriga femklassiga läroverken inom riket.

Jämför man åter för höstterminen 1903 lärjungeantalet uti Borås läroverks fem lägsta klasser med lärjungeantalet uti samma klasser vid de uti Kungl. Maj:ts förslag upptagna 37 högre läroverken, måste det väcka uppmärksamhet att icke mindre än 10 af dessa hafva mindre elevantal än Borås läroverk, som till och med uti nämnda klasser har större elevantal än tre af de högre allmänna läroverken hafva uti alla sina sju klasser sammantagna, och dock har Borås ej det lockmedel för rekrytering af lärjungar från landsbygden, som de högre läroverken äga genom att bereda lärjungarne möjlighet att fortsätta ända till studentexamen vid samma läroverk.

Jämför man vidare antalet högre läroverk med rikets folkmängd, så finner man, om 1901 års folkmängd lägges till grund för beräkningen, att det med 37 högre läroverk enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle komma

omkring 140,000 invånare för hvarje högre läroverk. Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle nu exempelvis Malmöhus län med 413,000 invånare och 4 högre läroverk erhålla ett läroverk för ett invånareantal af omkring 104,000, då Älfsborgs län med nära tre gånger större ytvidd skulle för sina 280,000 invånare allenast få ett enda högre läroverk, hvarigenom Älfsborgs län i detta afseende skulle blifva det minst gynnsamt ställda i hela riket.

Det vill därför synas som om det icke skulle strida mot vare sig billighet eller rättvisa, om ett högre läroverk upprättades uti Borås, som utgör hufvudorten icke blott i industriellt utan äfven i kulturellt hänseende för södra delen af Älfsborgs län, omfattande Marks, Vedens, Bollebygds, Kinds, Redvägs, Ås och Gäseneds härad. Denna del af länet, för hvilken Borås utgör centralpunkten mera nu, om möjligt, än förr, dels på grund af den allmänna industriella utvecklingen, dels på grund af de järnvägar, som uti Borås sammanlöpa, är äfven Borås läroverks naturliga lärjungeområde och har jämte städerna Borås och Ulricehamn ett invånareantal, som uppgår till i det närmaste 140,000 eller just det invånareantal, som enligt Kungl. Maj:ts förslag belöper sig i medeltal på hvarje högre läroverk inom riket.

Det må till sist erinras om att domkapitlet i Skara, som väl uti denna fråga må anses äga vitsord och sakliga insikter, uti sin underdåniga skrifvelse den 23 juni 1903 angående läroverkskommitténs betänkande på det lifligaste tillstyrkt ombildningen af Borås femklassiga läroverk till högre sådant med realgymnasium.

På grund af hvad sålunda anförts få vi härigenom värdsamt hemställa,

att Riksdagen, med afslag å Kungl. Maj:ts framställning om förändring af Borås femklassiga läroverk till sexklassig realskola för gossar, ville besluta, att samma läroverk måtte, i likhet med hvad för Ystads läroverk föreslagits, ombildas till högre läroverk med realgymnasium, och att i öfrigt i Kungl. Maj:ts proposition göras de ändringar och tillägg, som af ett sådant beslut kunna föranledas.

Stockholm den 24 februari 1904.

P. A. Bengtsson.

L. W. Lothigius.

Gust. Odqvist.

Hjalmar Hallin.

J. Johanson.

Bilaga.

Till Högvärldiga Domkapitlet i Skara.

Enligt beslut den 9 maj 1901 ingåfvo stadsfullmäktige i Borås till Konungen underdånig ansökan om att härvarande lägre allmänna läroverk måtte förändras till högre allmänt läroverk med undervisning å halfklassiska linjen (latinlinjen B) och reallinjen, till stöd för hvilken framställning stadsfullmäktige åberopade, förutom åtskilliga ekonomiska och intellektuella fördelar för staden Borås, hufvudsakligen följande omständigheter: stadens enastående snabba tillväxt och därmed förenade ökade betydelse för omkringliggande landsdelar och hela landet; det stora antalet af lärjungar i läroverket och den hastiga stegringen i detta antal under senare åren*; stadens egenskap af gammal centralpunkt i ett vidsträckt, år från år tilltagande område med en talrik befolkning och stora fabriks- och industrisambällen, förbundna med staden genom järnvägar, som där hafva sina ändpunkter; frånvaron af högre allmänna läroverk annat än på långa afstand från de trakter, som i Borås hafva sin hufvudort; den omständigheten, att icke någon svensk stad af Borås betydelse saknar högre läroverk och att omkring 20 städer, mindre än Borås, äga sådant; sannolikheten af att staden blir garnisonsort och därigenom än ytterligare tillväxer och särskildt tillföres ett befolkningselement, som för sina barn har behof af ökad undervisning; samt slutligen den stora kostnad, uppgående till 216,000 kronor, som staden vidkänts för uppförande af en ny läroverksbyggnad, afsedd och tillräcklig för att inrymma ett fullständigt läroverk.

Denna framställning öfverlämnades till den af Konungen i nåder förordnade kommittén för utredning af vissa frågor rörande de allmänna läroverken, allmänt kallad läroverkskommittén, som dock uti afgifvet betänkande icke funnit sig föranlåten att förorda framställningen utan föreslagit, att Borås allmänna läroverk måtte i likhet med flertalet andra

* Borås läroverk har med afseende på lärjungeantalet några år varit landets största femklassiga läroverk, med undantag för Stockholm och Göteborg, och har under de sista åren lämnat alla de andra långt bakom sig.

femklassiga läroverk ombildas till en sexklassig s. k. realskola. — Då kommitténs afstyrkande utlåtande emellertid icke synes hafva tillräckligt beaktat skälen för stadsfullmäktiges framställning, utan tvärtom torde i vissa afseenden grunda sig på oriktiga antaganden och förutsättningar, hafva stadsfullmäktige, som hafva sig bekant att kommitténs betänkande blifvit utställt till yttrande af högvördiga domkapitlet, icke velat underlåta att söka bemöta kommittéuttalandet och ånyo inför domkapitlet framlägga skälen för sin framställning under förhoppning, att högvördiga domkapitlet behagade beakta desamma och vid afgifvande af sitt yttrande skänka understöd åt fullmäktiges bemödanden att åvägbringa en för staden och hela orten däromkring så betydelsefull högre undervisningsanstalt.

Rörande stadsfullmäktiges ansökning yttrar kommittén efter behandling af likartade framställningar från Landskrona och Eskilstuna:

»Kommittén erkänner, att för ett gymnasium i Borås finnas något bättre skäl än för gymnasier i Landskrona och Eskilstuna. Men i enlighet med sin allmänna ståndpunkt anser kommittén ej de nämnda förhållandena utgöra tillräckliga skäl för den begärda utvidgningen af Borås läroverk. Hvad särskildt beträffar afståndet till andra städer med högre läroverk, vill kommittén anmärka, att Borås står i lätt förbindelse med 4 sådana städer genom järnvägar af följande längd: till Göteborg 72 km, till Vänersborg 107 km., till Skara 98 km. och till Jönköping 145 km. Ännu kortare väg till någon eller några af dessa städer hafva de betydande stationssamhällen, som Borås stadsfullmäktige räkna till läroverkets lärjungeområde (Rydboholm, Fritsla, Kinna, Skene, Svenljunga och Herrljunga). Dessutom gäller om Borås tekniska elementarskola i ännu högre grad än om Eskilstuna tekniska skola, att densamma för en stor del af läroverkets lärjungar bör kunna fylla behovet af fortsatt utvidgning. Vid öfvervägande af ofvan omtalade förhållanden har kommittén således ej ansett tillräckliga skäl för närvarande föreligga för att tillstyrka annan utvidgning än till sexklassig realskola.»

Hvad då först beträffar, att kommitténs »allmänna ståndpunkt» skulle lägga hinder i vägen för framställningens förordande, synes detta vara ett särdeles dunkelt tal, hvars motiver äro svåra att ur kommitténs i öfrigt så förtjänstfulla och öfver stadsfullmäktiges beröm stående betänkande utleta. Vid den af kommittén föreslagna omgestaltningen af läroverken borde väl, synes det, den allmänna synpunkten vara den, att ett högre läroverk förlägges där ett *verkligt* behof däraf förefinnes, med undantag från denna regel endast i alldeles särskilda fall och på grund af synnerligen

egenartade förhållanden. Men att Borås läroverk, staden och den betydande, utvecklingskraftiga orten där omkring skulle vara förtjänta af en dylik undantagsställning, kan väl svårigen anses riktigt.

icke heller de särskilda skäl, kommittén anfört för sitt afstyrkande, synas riktiga eller hållbara.

Från hvilket af de ofvannämnda stora stationssamhällena är afståndet till de af kommitterade uppgifna städerna kortare än från Borås till dessa städer? Jo från ett, nämligen Herrljunga, det minst betydande af dem, är afståndet till Vänersborg, Skara och Jönköping kortare än från Borås till dessa städer. Men däremot är afståndet Herrljunga—Göteborg större än både Borås—Göteborg och Herrljunga—Borås. Hvad åter de öfriga fem stationssamhällena vidkommer, är för deras innevånare kortaste vägen till alla de nämnda städerna öfver Borås, såsom en enda blick på järnvägskartan säger, och sålunda är förhållandet alldeles motsatt emot hvad kommittén påstår. Så är t. ex. för Skene, som ju snarast skulle uppfylla kommitténs påstående, afståndet till Göteborg öfver Borås 105 kilometer, men öfver Varberg 128 kilometer. För de öfriga, som ligga i Viskadalen, liksom för Svenljunga blir förhållandet ännu ogynnsammare, hvad vägen till Göteborg vidkommer. Och till de andra tre städerna är ju ej tänkbart, att man väljer annan väg från dessa stationssamhällena än öfver Borås. Sålunda är detta kommitténs påstående, på ett obetydligt undantag när, alldeles oriktigt.

Hvad vidkommer kommitténs yttrande, att Borås tekniska elementarskola för en stor del af läroverkets lärjungar bör kunna fylla behovet af fortsatt utbildning, så visar sig af följande uppgifter, att nog ej så många af Borås läroverks lärjungar gå till tekniska skolan, som kommittén af allt att döma tänkt sig. Af de lärjungar, som under de senaste sju åren utgått ur läroverkets femte klass, hafva 26 gått till tekniska skolan, under det att 60 (säger sextio) fortsatt vid högre allmänna läroverk. Af dem, som afgingo vårterminen 1901, gingo af 25 lärjungar 6 (24 %) till tekniska skolan och 12 (48 %) till högre allmänna läroverk; och vårterminen 1902 gingo bland 26 afgående, 5 eller 19 1/2 % till den förra, och 17 eller 65,4 % fortsatte i sjätte klassen. Alltså är det ingen stor del, som går till tekniska skolan, utan är det tvärtom de högre allmänna läroverken, som hufvudsakligen upptaga Borås läroverks afgående lärjungar. Så förhåller det sig i dessa punkter med kommitténs motivering för afslag.

De öfriga skäl, stadsfullmäktige anfört vid utvidgningen, förbigår kommittén med tystnad såsom icke »tillräckliga», ehuru de, såsom ofvanstående sammanfattning af desamma anger, väl torde vara värda ett all-

varligt begrundande och anses ganska tungt vägande. De peka på ett förhållande, som lär vara allmänt i landet känt och som utan förmäthenhet torde kunna namngifvas så, att industri, handel, odling och kommunikationer hafva för staden Borås, dess omnejd och hela södra delen af Älfsborgs län medfört ett storartadt och som det dess bättre synes, varaktigt uppsving, hvilket gjort förhållandena i dessa orter till något helt annat än fordom och åtminstone i viss mening flyttat länets tyngdpunkt dit. Det är därför utom allt tvifvel, att en högre allmän bildningsanstalt i centrum af denna ort skulle fylla ett trängande behof och vara af stor betydelse och till stort gagn; och det synes, då fråga är om ny- eller ombildning af landets läroverk, icke vara utan betydelse, att Borås stad, som hade att ombesörja allenast ett hus för det hittills varande lägre läroverket, med betydande ekonomisk uppoffring ställt i beredskap en ny, tidsenlig och tillräcklig byggnad till den tid, då den väntade läroverksreformen kunde inträffa.

Kommitténs underkännande af framställningen om utvidgning af Borås allmänna läroverk har därför i dessa orter väckt en ganska allmän och berättigad förvåning, synnerligast om man därmed jämför kommitténs behandling af åtskilliga andra städers läroverk, hvarpå stadsfullmäktige tillåta sig anföra några exempel.

Kommittén har föreslagit realgymnasium bland annat i Ystad. Härför torde ett talande skäl ligga i de stora uppoffringar, Ystads samhälle och enskilda gjort för uppehållande af 6:te och 7:de klasserna vid läroverket, till hvilket ändamål under 13 år utgått af stadskassan, enskilda, sparbanken och en fond sammanlagdt 169,583,30 kronor. Därtill åberopas som skäl det jämförelsevis stora lärjungeantalet i läroverkets fem lägre klasser, det största vid något på stat femklassigt utom Stockholm och Göteborg. Det erkännes, att så varit förhållandet till år 1900, det sista år kommittén upptar i sin statistik. Men följande år var Borås läroverk likställdt med Ystads, båda hade 166 lärjungar i 5 klasser, och år 1902 var Borås uppe i 184, dit Ystad sannolikt ej nådde; och dock hade Borås ej det lockmedel för rekrytering från landsbygden af lärjungarne i de högre klasserna, som Ystad hade, nämligen möjligheten att få fortsätta ända till studentexamen vid samma läroverk. Under de 5 åren 1897—1901 har vidare lärjungeantalet i Ystad läroverks fem lägre klasser ökat med 18 och i Borås med 48.

Mot Borås läroverks utvidgning anför kommittén som skäl det ringa(?) afståndet till städer med högre läroverk. Men afståndet från Borås till närmaste högre läroverk (i Göteborg) är 72 kilometer, från Ystad till

Malmö är det endast 63 och till Lund endast 67 kilometer, hvilka båda städer hafva högre läroverk. Vidare är afståndet Ystad—Kristianstad 87 kilometer, sålunda kortare än Borås—Skara och med snabbare förbindelse. Ej heller kan mängden af lärjungar vid Malmö, Lunds och Kristianstads läroverk åberopas som skäl för Ystads läroverks utvidgning, utan att liknande skäl göres gällande för Borås läroverks utvidgning, ty Göteborgs realläroverk har flere lärjungar än Malmö, Göteborgs latinläroverk lika många som Lunds samt Skara och Jönköpings hvardera betydligt flere än Kristianstads.

Vänersborgs läroverk föreslås erhålla både latin- och realgymnasium, förmodligen mest af det skäl, att det redan nu har dubbla linjer. Men lärjungeantalet vid Vänersborgs läroverk har under de sista sex åren, kommitténs statistik omfattar, varit i ständigt sjunkande, nämligen från 252 lärjungar 1895 till endast 204 år 1900. Samtidigt har antalet i de fem lägre klasserna minskats från 175 till 112 eller med 63 stycken. Under samma tid har antalet lärjungar i motsvarande klasser i Borås stigit från 101 år 1895 till 152 år 1900, eller ökats med 51 stycken. Borås läroverk hade alltså år 1900 i de 5 klasserna 40 lärjungar mera än Vänersborg i motsvarade klasser.

Vid Strängnäs läroverk, som hittills haft endast latinlinje i öfverskolan, föreslår kommittén inrättande af äfven realgymnasium, ehuru lärjungeantalet under de 10 åren 1891—1900 varit i hela läroverket i medeltal 117,4 och i de fem lägre klasserna i medeltal 79,7, då det i Borås läroverks fem klasser under samma tid varit i medeltal 118,3, d. v. s. större än i det fullständiga läroverket i Strängnäs. Dessutom finnas i Strängnäs stift förut två läroverk med reallinje, Örebro och Nyköping, af hvilka det senare är jämförelsevis fåtaligt besökt och dess lärjungeantal till och med under senare åren varit i aftagande, hvadan det lättare kunde upptaga och behöfva upptaga realister från Strängnäs lärjungeområde, än t. ex. Göteborgs mycket besökta realläroverk från Borås lärjungeområde. Oaktadt dessa förhållanden föreslår kommittén bibehållande af båda linjerna vid Vänersborgs läroverk och inrättande af ny linje, realgymnasium vid Strängnäs, men ingen gymnasielinje alls i Borås, hvars läroverk, såsom blifvit visadt, med afseende på lärjungeantal är vida öfverlägset de nämnda båda och hvilket samhälle i afseende på utveckling, snabbt framåtskridande och folkmängd står ojämförligt långt framom både Vänersborg och Strängnäs.

Ehuru åtskilligt mera kunde tilläggas, vilja stadsfullmäktige inskränka sig till det nu sagda, då högvärdiga domkapitlet redan däraf torde finna, att fullmäktiges ifrågavarande framställning blifvit af läroverkskommittén utan

tillräckliga och bevisande motskäl afstyrkt samt att fullgiltig anledning finnes till utvidgning af allmänna läroverket härstädes åtminstone till en sådan högre undervisningsanstalt, som af läroverkskommittén benämnes realgymnasium, och våga stadsfullmäktige med stöd af hvad som ofvan anförts anhålla, att högvördiga domkapitlet ville göra sitt inflytande gällande för att till fromma för staden Borås och däromkring belägna landsdelar åvägabringa en dylik undervisningsanstalt.

Borås den 7 maj 1903.

Å stadsfullmäktiges i Borås vägnar och enligt deras uppdrag:

JOHAN WOLD,
Stadsfullmäktiges ordförande.

Karl Sjöstrand.